

Barnkonventionen 25 år – en tillbakablick

1. Om barnkonventionen i korthet

- FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den också kallas, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Konventionen definierar barn som varje människa under 18 år.
- Alla världens länder röstade för att barnkonventionens skulle antas i FN:s generalförsamling. I dag har alla länder förutom USA och Somalia ratificerat den.
- Att ett land har ratificerat en konvention innebär att det har bundit sig folkrättsligt att förverkliga den. Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 som ett av de första länderna.
- Barnkonventionen beskriver vilka rättigheter som ska gälla för alla barn i hela världen och hur staterna ska arbeta för att förverkliga konventionen.
- Barnkonventionen är en del av den internationella folkrätten, vilket innebär att de stater som ratificerat konventionen är skyldiga att göra sitt yttersta för att följa dess artiklar.
- Det är inte möjligt att stämma en stat för handlingar som inte är förenliga med barnkonventionen i en internationell domstol. I dagsläget är kritik och påtryckningar de sanktioner som finns att tillgå när ett land inte lever upp till konventionen.
- För att övervaka att barnkonventionen följs finns det i Genève en FN-kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén). Vart femte år ska alla konventionsstater lämna en rapport till barnrättskommittén.
- Barnombudsmannen är en statlig myndighet som inrättades i Sverige 1993. Uppdraget är att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån barnkonventionen. Barnombudsmannen bevakar hur barnkonventionen efterlevs i samhället, uppmärksammar brister i tillämpningen, driver på genomförandet av konventionen och föreslår förändringar i lagar och förordningar.
- Sveriges riksdag antog 2010 en ny strategi för att stärka barnets rättigheter. Barnombudsmannen har uppdraget att sprida och kommunicera strategin i hela det offentliga Sverige.
- FN:s generalförsamling antog 2011 ett tilläggsprotokoll om en internationell klagomålsmekanism för brott mot barnkonventionen. Sverige har inte signerat och ratificerat protokollet.

2. Internationellt

1923: Ett utkast till Deklarationen om barns rättigheter skrivs av den brittiska barnrättsaktivisten Eglantyne Jebb, organisationen Rädda Barnens grundare.

1924: Nationernas Förbund, föregångare till Förenta Nationerna (FN), antar Deklarationen om barns rättigheter. Den säger bland annat att det är en plikt för män och kvinnor i alla länder att försvara barns rättigheter. Deklarationen kommer även att kallas Genève-deklarationen.

1945: FN:s stadgar signerar i San Francisco och träder i kraft den 24 oktober.

1946: United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF) bildas för att hjälpa alla de barn som är på flykt efter det andra världskriget. Målet är att tillgodose barnens akuta behov av mat, tak över huvudet, kläder och hälsovård.

1948: FN:s generalförsamling antar deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Den enda del som hänvisar till barn är artikel 45 som säger att mödrar och barn har rätt till speciellt skydd och att alla barn, oavsett om de är födda inom eller utanför äktenskapet, har samma rättigheter.

1953: FN beslutar att UNICEF ska bli en permanent del av FN-systemet som FN:s barnfond.

1959: FN:s generalförsamling antar en deklaration om barns rättigheter (resolution 1386). Den vädjar till föräldrar, organisationer och myndigheter att erkänna barnets rättigheter och se till att de följs, bland annat genom lagstiftning. Flera grundläggande principer finns redan här: att se till barnens bästa, rätten till namn och nationalitet, rätten till näringsrik mat, bostad, hälsovård, rätten till lek, en grundläggande utbildning som är gratis och skydd mot skadligt arbete. Deklarationen var inte bindande för världens regeringar.

1966: Två nya internationella överenskommelser antas av FN:s generalförsamling. Artikel 3 i överenskommelsen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter fokuserar på att skydda barn från exploatering. Artikel 12 säger att grundläggande utbildning måste vara gratis för alla. Artikel 24 i överenskommelsen om medborgerliga och politiska rättigheter belyser rätten för alla barn att registreras vid födseln och få ett namn.

1978: En rad barnrättsorganisationer propagerar för ett lagligt bindande dokument som ska försäkra att regeringar tillgodoser barns rättigheter. Polens regering föreslår ett första utkast till barnkonventionen.

1979: I samband med internationella barnåret 1979 tillsätter FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna en arbetsgrupp som arbetar vidare på utkastet. Gruppen består av regeringsrepresentanter, grupper från civilsamhället, fristående experter på mänskliga rättigheter och olika FN-organ.

1989: Efter tio års arbete presenteras den 20 november 1989 en färdig text som antas i FN:s generalförsamling. Konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen) antas enhälligt och för första gången är nu barns intressen uttryckligen formulerade i form av mänskliga rättigheter.

1990: Barnkonventionen träder i kraft som internationell lag (den 2 september). Det första barntoppmötet hålls också detta år. Här undertecknas Deklarationen om barns överlevnad, skydd och utveckling som bland annat uppmanar alla regeringar att så snabbt som möjligt ratificera och implementera barnkonventionen.

1991: En internationell barnrättskommitté bestående av 18 experter bildas. Kommittén ska granska hur länderna lever upp till barnkonventionen och alla länder som har ratificerat barnkonventionen ska hädanefter inkomma med nationella rapporter.

1997: The European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) bildas i Trondheim, Norge. ENOC sammanför europeiska barnombudsmän och oberoende barnrättsinstitutioner för att gemensamt stärka arbetet med barnkonventionen.

2000: FN:s generalförsamling antar två tilläggsprotokoll till barnkonventionen. Det ena tilläggsprotokollet gäller barnprostitution, barnpornografi och trafficking av barn. Det andra rör barn i krig och handlar bland annat om att höja minimiåldern för soldater till 18 år. År 2000 hålls också FN:s millenietoppmöte.

2002: FN:s speciella toppmöte om barn äger rum. För första gången talar två barn direkt till FN:s generalförsamling. 190 länder antar en deklaration och en handlingsplan som fokuserar på att främja ett hälsosamt liv, erbjuda kvalitativ utbildning för alla, skydda barn mot utnyttjande, exploatering och våld samt att bekämpa hiv och aids.

2003: Norge inkorporerar barnkonventionen i sin nationella lagstiftning.

2005: Världstoppmöte och möte om barn. I en rapport ber FN:s generalförsamling alla stater att överväga att ratificera barnkonventionen och tilläggsprotokollen. Dokumentet ber också länderna att vidta åtgärder för att undvika att barn rekryteras till väpnade styrkor och att göra rekryteringen brottslig.

2006: FN:s generalsekreterares rapport om våld mot barn presenteras. Den har gjorts med stöd av kommissionären för barns rättigheter, UNICEF och Världshälsoorganisationen (WHO).

2011: FN:s generalförsamling antar ett tredje tilläggsprotokoll till barnkonventionen om en internationell klagomålsmekanism för brott mot konventionen. Tilläggsprotokollet ska göra det möjligt för barn och deras ombud att föra fram klagomål till FN:s barnrättskommitté när alla nationella rättsmedel är uttömda.

2014: Det tredje tilläggsprotokollet träder i kraft under våren 2014.

3. Barnkonventionen i Sverige

1990: Sverige ratificerar barnkonventionen och förbinder sig därmed att genomföra den.

1993: Barnombudsmannen inrättas som statlig myndighet i Sverige, med uppdraget att arbeta för barns och ungas rättigheter och intressen utifrån barnkonventionen. Frågan om en speciell talesman för barn och unga har diskuterats i riksdagen vid flera tillfällen sedan 1980-talet.

1996: En parlamentarisk kommitté – Barnkommittén – tillsätts med uppdrag att se över om svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med barnkonventionen.

1997: Barnkommittén föreslår i sitt betänkande att inte inkorporera barnkonventionen i det svenska rättsystemet utan anser att det räcker med att anpassa svensk lag till konventionen. Slutbetänkandet innehåller också förslag på en nationell strategi för att förverkliga barnkonventionen i Sverige. Kommitténs arbete resulterar senare i att artiklarna om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals förstärks i utlänningslagen, föräldrabalken och socialtjänstlagen.

1998: Genom en vårdnadsreform ska den gemensamma vårdnaden bli viktigare i svensk familjerätt. Barnombudsmannen bidrar till att artikel 3 i barnkonventionen, principen om barnets bästa, skrivs in som portalparagraf i föräldrabalken. Regeringen lägger samma år fram ett förslag om den nationella strategin för att förverkliga barnkonventionen i Sverige.

1998: Socialtjänstlagen kompletteras med nya bestämmelser som syftar till att stärka barnets ställning. Principen om barnets bästa och barns rätt att komma till tals svarar direkt mot barnkonventionen.

1999: Barnkommitténs arbete utmynnar i att Sveriges riksdag antar en nationell strategi för att förverkliga barnkonventionen i Sverige. Strategin innebar en tydlig markering av barnkonventionen som en offentlig angelägenhet och innehåller både åtgärder och målsättningar. Barnombudsmannen får en nyckelroll i arbetet med strategin, men påpekar också vid upprepade tillfällen att myndigheterna inte lever upp till sina åtaganden.

2002: I Sverige förstärks Barnombudsmannens mandat. Myndigheten får nu en ökad självständighet i förhållande till regeringen och ges möjlighet att uppmana enskilda myndigheter, kommuner och landsting att lämna uppgifter om vad de gör för att leva upp till barnkonventionen. Barnombudsmannen får också möjlighet att kalla till sig myndigheter, kommuner och landsting för överläggningar. Arbetet med att driva på genomförandet av barnkonventionen i statliga myndigheter, kommuner och landsting blir en permanent uppgift för Barnombudsmannen.

2003: Sverige ratificerar tilläggsprotokollet om barns inblandning i väpnade konflikter.

2004: Barnombudsmannen kommer med rapporten "Straffa inte barnet! – en studie av barnperspektivet inom kriminalvården". Rapporten kommer att få stort genomslag för barnperspektivet inom kriminalvården.

2005: Barnombudsmannen presenterar rapporten "Barnets bästa" som visar att gemensam vårdnad av barn blivit en för stark huvudregel efter vårdnadsreformen 1998.

2006: Sverige ratificerar tilläggsprotokollet om åtgärder mot handel med barn.

2006: Ny vårdnadsreform där presumtionen om gemensam vårdnad tas bort och föräldrasken förändras.

2009: Barnkonventionen fyller 20 år. Tillsammans med sju barnrättsorganisationer genomför Barnombudsmannen en rad informationsaktiviteter.

2010: Riksdagen antar en ny strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Riksrevisionen har konstaterat att regeringen, myndigheterna och kommunerna inte helt följt kraven och infriat målen i den tidigare strategin. Barnombudsmannen har uppmärksammat regeringen på att strategin behöver förtydligas och får i uppdrag sprida och kommunicera den nya strategin i alla delar av det offentliga Sverige. Barnombudsmannen kallar senare uppdraget Pejling och dialog.

2010: Barnombudsmannens presenterar rapporten "I'm sorry – röster från särskilda ungdomshem". Där berättar ungdomar om sina erfarenheter på särskilda ungdomshem (SIS) utifrån sina rättigheter i barnkonventionen.

2010: Barnombudsmannen tillkallar representanter från tio kommuner för att diskutera hur man kan säkerställa ett bra och värdigt mottagande av ensamkommande asylsökande barn.

2010: Tillsammans med Sveriges Barn- och elevombud kallar Barnombudsmannen tio kommuner till dialog om arbetet mot kränkande behandling i skolan.

2010: De nordiska barnombudsmännen gör ett gemensamt uttalande om brister i tillämpningen av rättigheter för barn som är omhändertagna av samhället. De lyfter fram barns bristande möjlighet till fullgod utbildning, brister i tillsynen och brister i deras möjligheter att överklaga beslut som rör deras liv.

2011: Rapporten "Bakom fasaden – barn och ungdomar i den sociala barnvården berättar" ges ut av Barnombudsmannen. Den innehåller flera förslag på hur regering och riksdag bättre kan säkerställa barnens rättigheter.

2011: Barnombudsmannen har översatt barnkonventionen till Sveriges fem officiella minoritetsspråk: samiska, finska, meänkieli, jiddisch och romani chib med språkvarianter. Barnkonventionen görs också tillgänglig på teckenspråk och i en svensk version för barn och ungdomar.

2011: Barnombudsmannen använder sina rättsliga befogenheter och kallar tio kommuner till överläggning om hur barns rättigheter kan säkerställas inom den sociala barnvården. En liknande kommunöverläggning sker samma år för att stärka de förebyggande insatserna kring barn och vräkningar.

2012: Barnombudsmannens lanserar strategin "Pejling och dialog – att sprida strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige". Strategin vänder sig till kommuner, landsting och statliga myndigheter. I pejlinguppdraget får barn och unga i utsatta situationer möjlighet att möta och påverka beslutsfattare i frågor som berör dem. Fokus är på socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård samt rättsväsendet.

2012: Utredningen om tvångsvård för barn och unga tillsätts (med tilläggsdirektiv 2013). Utredningen ska bland annat göra en översyn och föreslå ny rättslig reglering på området som möjliggör fler placeringalternativ för barn och unga.

2012: Barnombudsmannen presenterar rapporten "Signaler – våld i nära relationer". Den föreslår bland annat tre förändringar i lagstiftningen för tidigare upptäckt, bättre stöd och en snabbare rättsprocess.

2013: En barnrättighetsutredning tillsätts för att kartlägga hur tillämpningen av lagar och andra föreskrifter överensstämmer med barnkonventionen och tilläggsprotokollen. Utredaren ska också analysera för- och nackdelar med att inkorporera barnkonventionen i svensk rätt.

2013: Barnombudsmannen har översatt de första 13 av de allmänna kommentarerna, de så kallade general comments, till svenska. Dessa publiceras av FN:s barnrättskommitté och ska ge vägledning i hur olika artiklar och teman i barnkonventionen ska tolkas. Barnombudsmannen översätter under 2014 ytterligare fyra allmänna kommentarer.

2013: Barnombudsmannen presenterar rapporten "Från insidan – barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte". Rapporten får stort genomslag och belyser ett så gott som utforskat område i Sverige.

2014: Ett delbetänkande från utredningen om tvångsvård för barn och unga presenteras, bland annat med förslag på stärkt tillsyn, noggrannare utredning och större krav på utbildning av familje- och jourhem. Delbetänkandet innehåller också förslag på nya placeringalternativ för barn och unga.

2014: Sedan tilläggsprotokollet om en internationell klagomålsmekanism för brott mot barnkonventionen antogs 2011 har 10 medlemsländer ratificerat det och protokollet kan därmed träda i kraft under våren 2014. Sverige har ännu inte signerat och ratificerat. Barnombudsmannen uppmanar regeringen att göra det.

2014: Barnkonventionen är inte svensk lag då den ännu inte är inkorporerad i svensk lagstiftning. Barnombudsmannen anser att en inkorporering skulle ge större genomslag för barnets rättigheter i praktiken. Det skulle också säkerställa att barnkonventionen genomförs i sin helhet och tydliggöra barnets egna specifika rättigheter i svensk lagstiftning.